

ERKEN SAKA DÖNEMİ'NDE TARBAĞATAY VE SARIARQA'DA ALTIN GİYİM KUŞAM KOMPOZİSYONLARINDAKİ GEYİK BETİMLEMELERİ¹

DEER DEPICTIONS IN GOLD HABILIMENT COMPOSITIONS FROM TARBAGATAI AND SARYARKA DURING THE EARLY SAKA PERIOD

Emre SEVİNÇ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

emresevincituriyat@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2662-2356

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:

20.11.2025

Kabul Tarihi:

30.01.2026

Yayın Tarihi:

26.03.2026

Anahtar Kelimeler

İskit,
Saka,
Altın Giyimli Adam,
Hayvan Üslubu,
Geyik.

Keywords

Scythian,
Saka,
Golden Man,
Animal Style,
Deer.

Sakalar MÖ 8. yy. ile MÖ 2. yy. aralığında Avrasya coğrafyasına hâkim olmuştur. Makale MÖ 8. yy. ile MÖ 6. yy. arasına tarihlenen Erken Saka Dönemi'nde, Doğu Avrasya coğrafyası içinde kalan Tarbağatay Buluntu Sahası ve Saryarka Buluntu Sahası alanlarında karşılaşılan altın giyim kuşam kompozisyonlarının öğelerindeki geyik betimlemelerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Makalenin materyaline Tarbağatay Buluntu Sahası Eleke Sazı Kurgan Bölgesi'ndeki Eleke Sazı-2-4, Eleke Sazı-2-7 ve Şilikty Kurgan Bölgesi'ndeki Şilikty-3-1, Şilikty-1-16, Şilikty-5; Saryarka Buluntu Sahası Taldı Kurgan Bölgesi'ndeki Taldı-2-5 adlı kurganlardaki altın giyim kuşam kompozisyonlarında ulaşılmıştır. Materyal çerçevesinde oluşturulan 7 adet geyik betimlemesi tipi ve 12 adet geyik betimlemesi örneği makalenin bulguları olarak kullanılmıştır. Bu bulguların analizi sayesinde betimleme tiplerinin yayılımı; betimleme tiplerine göre geyiklerin görünüm açısı, vücut unsurları, cinsiyeti, boynuzlarının vurgulanma şekli ve kuyruklarının şekli, pozundaki hareketler; geyik betimlemesi içeren buluntu gruplarında malzeme, arka plan kullanımı, yapım ile süsleme teknikleri ve betimleme tiplerine göre geyikler arasındaki ilişkiler gibi konularda sonuçlara ulaşılmıştır.

The Sakas dominated Eurasia from the 8th to the 2nd centuries BC. The aim of this study is to analyze the depictions of deer found in gold habiliment compositions from the Tarbagatai and Saryarka areas in Eastern Eurasia during the Early Saka Period, specifically dating from the 8th to the 6th centuries BC. The study material was unearthed in two main areas: Tarbagatai and Saryarka. The Tarbagatai Find Area includes kurgans named Eleke Sazy-2-4 and Eleke Sazy-2-7 at the Eleke Sazy Kurgan site, as well as Shilikty-3-1, Shilikty-1-16, and Shilikty-5 from the Shilikty Kurgan site. The Saryarka Excavation Area includes a kurgan known as Taldy-2-5 in the Taldy Kurgan site. This study identified seven types of deer depictions and examined twelve specific examples. The findings revealed various aspects of these depictions, including the distribution of depiction types, the angle of view, body elements, gender representation, emphasis on antlers, tail shape, and poses of the deer. Additionally, this study explored the materials used, backgrounds, construction techniques, and ornamental styles in the artifact groups that contained deer depictions, as well as the relationships between the deer according to these depiction types.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1827244>

Atıf/Cite as: Sevinç, E. (2026). Erken Saka Dönemi'nde Tarbağatay ve Saryarka'da altın giyim kuşam kompozisyonlarındaki geyik betimlemeleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 16(1), 94-109.

¹ Makale, yazarın, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde, Prof. Dr. Yunus KOÇ danışmanlığında hazırladığı “Erken Saka Dönemi Doğu Avrasya coğrafyası elit kurganlarındaki altın giyim kuşam kompozisyonları -Tarbağatay ve Saryarka buluntu sahaları örneğinde-” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

Saka/İskit (MÖ 8. MÖ 2. asırlar arası) elit kurganlarının defin ritüellerinden biri olan altın giyim kuşam kompozisyonları vücuduna altın ile süslü giysiler giydirilmiş, altın aksesuarlar takılmış ve altın ile kaplı silahlar kuşatılmış iskeletleri ifade etmektedir. Kompozisyonların bileşenlerinin bir bölümü hayvan betimlemeleriyle² oluşturulmuş ya da süslenmiştir (Sevinç, 2024, ss. 7-9). Bu betimlemeler arasında en sık rastlanan hayvanlardan biri geyik³ olmuştur.

Not. Kaynak: Yazar; Yer: Şığıs Qazaqstan Oblıstıq Tarihıy-Ölketanuıw Müwzeyi

Şekil 1. Tahnit Edilmiş Bir Geyik

Geyik betimlemeleri Sakaların egemen olduğu bütün alanlarda ve zamanlarda, en fazla gözlenen tasvirlerin başında gelmektedir. Araştırmacılar geyik betimlemelerinin kutsallık içerdiğine ve Sakaların kendilerini “geyik halkı” olarak kabul etmiş olduğuna yönelik fikir bildirmektedir (Çernikov, 1965, ss. 56-57; Juravlev & Fırsov, 2003, s. 58; Kantoroviç, 2015, ss. 993, 995-996; Pşeniçnyuk, 2003, s. 9; Sonlan vd., 2018, s. 241). Betimlemeler ile çok geniş bir coğrafyada, kronolojide ve farklı maddi kültür verisi türlerinde karşılaşılmaması, yapılan tasvirlerin özelliklerinin değişkenlik göstermesine zemin hazırlamıştır (Kantoroviç, 2015, s. 10; Korolkova, 2003, s. 40; Perevodçikova, 1994, s. 89). Bu durum da Saka kültüründeki geyik betimlemeleri açısından farklı varyasyonların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kantoroviç, 2015, s. 10). Bu varyasyonlardan biri Erken Saka Dönemi Tarbağatay ile Saniarqa buluntu sahalarında karşılaşılan altın giyim kuşam kompozisyonlarındaki (Tablo 1) geyik betimlemeleridir (L. 1).

² Hayvan üslubu kavramı, Avrasya coğrafyasında, özellikle Erken Demir Çağı'nda maddi kültür verilerinin çeşitli hayvan betimlemeleri ile oluşturulması veya süslenmesini ifade eden kavramdır (Kantoroviç, 2015, ss. 8-10).

³ Geyik otçul ve avcı hayvanların hedefi durumunda olan memeli, sürü şeklinde yaşayan ve göç eden bir hayvandır. Dünya üzerinde çok sayıda geyik cinsi ve türü olması geyiklerin görsel özelliklerinin de çeşitlenmesine sebep olmaktadır. Temel özelliklerine odaklanıldığında, geyiklerin en bariz vücut bölümü -genellikle- sadece erkeklerde görülen boynuzdur. Yaşlı erkek geyiklerin boynuzları, gençlere göre boyut olarak daha büyük ve dallıdır. Geyiklerin kulakları uzun, elips şeklindedir ve uç kısımları sivridir. Gözleri oldukça büyüktür. Burnu ve ağzı bütünüştür, çene kısmı genellikle belirgin değildir. Boyun bölgesi oldukça uzun ve belirgindir. Sırt, omuz, bel ve kalça kısımlarında belirgin kaslar vardır. Kuyrukları çeşitli türlere göre farklılık göstermekle beraber yoğunlukla top ve kısa ip biçimindedir. Bacakları ince bir özellik taşımaktadır. Toynak ve mahmuz kısımları belirgin durumdadır (Şek. 1), (“Geyikgiller”, 1963, ss. 97-98; TDK, t.y.) Geyiklerin hayvan betimlemelerine de yansıyan karakteristik bazı pozları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi oturur temkinli durumda pozdur. Geyik bu pozunda oturur durumdadır. Bazı durumlarda başını arkaya doğru çevirmiştir. Bacaklarını belirli bir anatomi çerçevesinde üst üste koymuştur. Sakindir ancak tam karşıya veya arkaya bakar şekilde temkinli durumdadır. İkincisi ayakta ve temkinli durumda pozdur. Geyik bu pozunda genellikle başını arkaya doğru çevirmiştir. Sakindir ancak temkinlidir. Bu durum geyiğin bireysel olarak sürü içindeki görevlerinden birisidir ve sürünün görüş açısını genişletmesi bakımından önemlidir. Üçüncüsü böğürme pozudur. Bu durumda genellikle erkekler ayakta vaziyette başını arkaya tepeye doğru yönlendirerek boynuzlarının sırta ve kalçaya doğru uzatır vaziyette böğürmektedir (Şek. 1, Tablo 2), (Kantoroviç, 2015, ss. 306-308)

Türk tarihi ve kültürü bakımından geyik, başlangıçtan günümüze hem sosyo-ekonomik bir kaynak hem de sembolik bir figür olarak merkezde yer almıştır (Esin, 1978, ss. 22, 40; Ögel, 2010, s. 580). Erken dönemlerde temel besin kaynaklarından biri olmuştur. Zamanla Türk mitolojik ve arkeolojik kültürünün zengin verilerini sunan kaynaklarından birine dönüşmüştür (Ögel, 2010, ss. 569-580). Geyik motifi, kurgan buluntu ortamlarının her aşamasına gözlenmektedir. Türk bozkır kültürünün karakteristik özelliklerinden hayvan üslubunda en yoğun kullanılan motiflerden biri olmuş ve Sayan Dağları'ndan Anadolu'ya kadar olan bir kültürel yayılmanın göstergesi durumundadır (Esin, 1978, s. 24; Durmuş, 2016, ss. 54, 107). Geyik, Türk petroglif sanatının da önemli bir ögesi niteliği görmüştür. Bu petroglifler, başlangıçta natüralist bir tarzda betimlenirken zamanla stilize piktogramlara dönüşmüştür (Esin, 1978, s. 19; Sayın Alsan & Akın, 2020, ss. 218, 220). Geyik, mitolojik ve inanışal boyutta da Türk kültürü açısından kendini göstermiştir (Ögel, 2010, ss. 569-580). Türk destanlarında yol gösterici bir rehber, kutsal bir vasıta ve göksel bir sembol olarak kabul edilmektedir. Türk mitolojisine ve halk masallarına "kutsal geyik" kültü olarak yansıyan bu inanış, hayvanın yeryüzü ile gökyüzü arasında bir köprü olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Ögel, 2010, ss. 569-572).

Metot ve Materyal

Makalenin mekân olarak sınırı Doğu Avrasya coğrafyası içinde kalan Tarbağatay ve Sarıarqa buluntu sahalarıdır (Tablo 1). Zaman olarak sınır Erken Saka Dönemi (MÖ 8. ile MÖ 6. asırlar) olarak belirlenmiştir. Söz konusu kapsam içinde kalan altın giyim kuşam kompozisyonlarının öğelerinde karşılaşılan geyik betimlemeleri makalenin konusunu oluşturmaktadır. Makalenin amacı bu geyik betimlemelerini tespit etmek, tiplere ayırmak, örneklerinin ayrıntılarını sunmak ve tüm bunları birbiri ile karşılaştırarak analizini yapmaktır. Makalenin bulgular bölümünde söz konusu altın giyim kuşam kompozisyonlarında ele geçirilen geyik betimlemeleri tiplere ayrılmış ve hem bu tipler hem de bu tiplerin örnekleri hakkında katalog bilgileri sıralanmıştır. Bu çerçevede 7 adet tip ve 12 adet betimleme örneği kullanılmıştır⁴. Analiz bölümünde makalede ortaya çıkan 12 adet araştırma konusu çerçevesinde, bulgular karşılaştırılarak analiz edilmiştir⁵.

Makalenin materyali Tarbağatay Buluntu Sahası'nda gözlenen Eleke Sazı Kurgan Bölgesi'ndeki Eleke Sazı-2-4 (Samaşev, 2018, ss. 109, 112; Samaşev vd., 2018, ss. 8, 11; Samaşev, Axmetjan, vd., 2019, s. 90; Samaşev, Veselovskaya, vd., 2019, ss. 127, 129-130, 136; Samaşev, 2019, ss. 37, 42-44), Eleke Sazı-2-7 (Oralbay, 2016, ss. 83, 98-101, 102-109, 119-121, 2018, ss. 26-27, 98-101) ile Şilikti Kurgan Bölgesi'ndeki Şilikti-3-1 (Tolwabayev, 2018b, ss. 191, 194, 208, 2018a, ss. 125, 143, 145, 159, 162, 195, 197, 207, 213), Şilikti-1-16 (Tolwabayev, 2016, ss. 5, 47, 2018b, s. 194, 2018a, ss. 49, 53; Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzey Arşivi, 2017), Şilikti-5 (Çernikov, 1965, ss. 7-13, 17, 19, 21, 31, 46-51), Şilikti-7 (Çernikov, 1965, s. 11; Semenov, 1965, ss. 186, 188); Sıarıarqa Buluntu Sahası'nda gözlenen Taldı Kurgan Bölgesi'ndeki Taldı-2-5, Taldı-2-2 (Beysenov, 2011, ss. 14-15, 21, 28, 2014, ss. 102, 107, 113; Beysenov vd., 2011, s. 21) adındaki kurganlarda ele geçirilen altın giyim kuşam kompozisyonlarıdır (Tablo 1). Bu kapsam içine giren Şilikti-7 ile Taldı-2-2 adındaki altın giyim kuşam kompozisyonlarında geyik betimlemeli herhangi bir buluntuya ulaşılmamıştır (Tablo 1)⁶.

Tablo 1. Makalenin Materyali ve Bu Materyalin Ortaya Çıktığı Kurganlar Hakkında Bilgiler

A	TARBAĞATAY BULUNTU SAHASI					SARIARQA BULUNTU SAHASI		
B	Eleke Sazı 2-4	Eleke Sazı 2-7	Şilikti 3-1	Şilikti 1-16	Şilikti 5	Şilikti 7	Taldı 2-5	Taldı 2-2
C	1	2	3	4	5	6	7	8
D	MÖ 8 yy.	MÖ 8- MÖ 7. yy.	MÖ 8-MÖ 7. yy.	MÖ 8-MÖ 7. yy.	MÖ 7-MÖ 6. yy.	MÖ 6-MÖ 5. yy.	MÖ 7-MÖ 6. yy.	MÖ 7. yy.
E	-	+	+	+	+	+	+	+
F	5/14	1/4	1/14	1/10	1/22	0/5	1/21	0/5

⁴ Makalede kullanılan kısaltmalar ve açıklamaları T.: Tip, BÖ.: Buluntu Örneği, Şek.: Şekil, L.: Levha, TA.: Tablo, GR.: Grafik şeklindedir.

⁵ Bu karşılaştırmalarda, birden fazla betimleme içeren buluntu grupları karışıklığın önüne geçmek için ayrı ayrı sayılmıştır.

⁶ Bu kurganlar ağır derecede mezar hırsızlığına uğramıştır. Mezar hırsızlığı öncesi durumda, kurganlarda geyik betimlemeli buluntu olma ihtimalinden dolayı söz konusu buluntu ortamları materyal çerçevesinde değerlendirilmiştir.

G	Samaşev	Oralbay	Tolewbayev	Tolewbayev	Çernikov	Çernikov	Beysenov	Beysenov
H	2018	2016	2003	2016	1960	1949	2009-2010	2009-2010
I	Şığıs Qazaqstan Oblistiq Tariyxiy- Ölketanu w Müwzeyi	Şığıs Qazaqstan Oblistiq Tariyxiy- Ölketanu w Müwzeyi	Şığıs Qazaqstan Respüwblykas 1 Memlekettik Ortalıq Müwzeyi	Şığıs Qazaqstan Oblistiq Tariyxiy- Ölketanu w Müwzeyi	Gosudarstvenn y Ermitaj	Qazaqstan Respüwblykas 1 Memlekettik Ortalıq Müwzeyi	Qazaqstan Respüwblykasını ñ Ulttıq Müwzeyi	Qazaqstan Respüwblykasını ñ Ulttıq Müwzeyi

J

Not. Tablo Kılavuzu: A: Buluntu Sahası; B: Buluntu Ortamı; C: Haritadaki Konumu; D: Kronolojisi; E: Mezar Hırsızlık Durumu; F: Betimleme İçeren Buluntu Grubu Sayısı/Toplam Buluntu Grubu Sayısı; G: Ortaya Çıkaran Arkeolog; H: Ortaya Çıktığı Tarih; I: Bulunduğu Müze; J: Harita; Tablo ve harita yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bulgular

Tip 1 (T. 1)

TİP 1'e ait örneklerde geyiğin sadece baş unsuru kullanılmıştır. Görünüm açısı profildir. Geyik başka bir varlık ile ilişki içinde değildir. Boynunu ileri uzatmış, karşıya bakıyor durumda gösterilmiştir. Tipin geyiğinin karakteristik özellikleri şu şekildedir:

- Boynuz: Baş ile orantılandığında, oldukça uzun bir şekilde ve dal biçiminde oluşturularak vurgulanmıştır. Boynuzla aynı zamanda gövde izlenimi de verilmiştir. Dalları oldukça uzun ve sayıca fazladır. Boynuzun mücadele sürgünü kısmı belirgindir.
- Kulak: Üçgen biçiminde, belirgin bir şekilde gösterilmiştir.

Tipin buluntu grupları ile Eleke Sazı-2-4 ile Taldı-2-5 adındaki kurganlarda karşılaşılmaktadır (L. 1-T. 1-BÖ. 1), (L. 1-T. 1-BÖ. 2).

Tip 1-Betimleme Örneği 1 (T. 1-BÖ. 1)

Buluntu Ortamı: Eleke Sazı-2-4; Müze Kodu: KPIo93-38617, KPIo93-38640, KPIo93-38641, KPIo93-38642, KPIo93-38643/1-4; Malzemeler: Altın; Yapım Tekniği: Plakadan Kesim; Süsleme Tekniği: Ajur; Arka Plan Kullanımı: Yok (Samaşev, 2018, s. 111; Samaşev vd., 2018, s. 13; Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzeı Arşivi, 2019; Samaşev, 2019, s. 47; Samaşev, Axmetjan, vd., 2019, s. 91; Samaşev, Veselovskaya, vd., 2019, s. 129; Sevinç, 2024, ss. 270-279), (L. 1-T. 1-BÖ. 1)

Tip 1-Betimleme Örneği 2 (T. 1-BÖ. 2)

Buluntu Ortamı: Taldı-2-5; Müze Kodu: KPYMrk1-1875 A3-229; Malzemeler: Altın; Yapım Tekniği: Plakadan Kesim; Süsleme Tekniği: Ajur; Arka Plan Kullanımı: Yok (Beysenov, 2011, s. 22, 2014, ss. 136-137; Xasanova & Muqatayeva, 2016, ss. 70-71; Oñğarılı, 2018a, ss. 184-185, 2018b, ss. 200-201; Sonlan vd., 2018, s. 241;

Oñğarılı, 2019, s. 217; Qazaqstan Respüwblykası Ulttıq Müwzeyi, 2022; Sevinç, 2024, ss. 420-421), (L. 1-T. 1-BÖ. 2)

Tip 2 (T. 2)

TİP 2'ye ait örneklerde geyiğin bütün vücut unsurları kullanılmıştır. Görünüm açısı profildir. Geyik başka bir varlık ile ilişki içinde değildir. Oturur, boynunu ileri uzatmış, karşıya bakıyor durumda gösterilmiştir. Tipin geyiğinin karakteristik özellikleri şu şekildedir:

- a. Boynuz: Bele kadar uzanır durumdadır. Dalları oldukça uzun ve sayıca fazladır. Mücadele sürgünü kısmı belirgindir.
- b. Oturma Pozisyonu: Ön ayaklarını arka ayaklarının üstüne koymuş, oturur durumdadır.

Tipin buluntu grupları ile Eleke Sazı-2-4 ile Şilikti-5 adındaki kurganlarda karşılaşılmaktadır (L. 1-T. 2-BÖ. 1), (L. 1-T. 2-BÖ. 2). Tipin buluntu grupları ile Eleke Sazı-2-4 ile Şilikti-5 adındaki kurganlarda karşılaşılmaktadır (L. 1-T. 2-BÖ. 1), (L. 1-T. 2-BÖ. 2). Buna ek olarak, tipin doğrudan örneklerine araştırmanın kapsamı dışında Tagar Kültürü Kurganları, Arjan-2-5-2, Eleke Sazı-4-7, Eleke Sazı-2-79, Jalawlı Gömüsü, Tügiske-45 adlı buluntu ortamlarında da rastlanmaktadır (Barkova, 1990, Şekil 2; İtina & Yablonskiy, 1997, s. 125; Qazaqstan Respüwblykası Memleketтік Орталық Мүwzeyi, 2011, ss. 66-67; Çugunov vd., 2017, Levha 56). Bu da tipin doğrudan örneklerinin Altay-Sayan, Yedisu ve Sır Derya Nehri coğrafyalarına kadar ulaştığını göstermektedir.

Tip 2-Betimleme Örneği 1 (T. 2-BÖ. 1)

Buluntu Ortamı: Eleke Sazı-2-4; Müze Kodu: КПО93-38625; Malzemeler: Altın, Yarı Değerli Taş; Yapım Tekniği: Dövme; Süsleme Tekniği: Kakma; Arka Plan Kullanımı: Yok (Samaşev, 2018, s. 112; Samaşev vd., 2018, s. 14; Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzey Arşivi, 2019; Samaşev, 2019, ss. 48-52; Samaşev, Axmetjan, vd., 2019, ss. 93-97; Samaşev, Veselovskaya, vd., 2019, s. 129; Sevinç, 2024, ss. 295-296), (L. 1-T. 2-BÖ. 1)

Tip 2-Betimleme Örneği 2 (T. 2-BÖ. 2)

Buluntu Ortamı: Şilikti-5; Müze Kodu: № 2326/1; Malzemeler: Altın, Yarı Değerli Taş; Yapım Tekniği: Dövme; Süsleme Tekniği: Kakma; Arka Plan Kullanımı: Yok (Çernikov, 1965, ss. 28-32; Alekseev, 2012, ss. 50-51; Tolewbayev, 2018a, s. 55; Sevinç, 2024, ss. 384-385), (L. 1-T. 2-BÖ. 2)

Tip 3 (T. 3)

TİP 3'e ait örneklerde geyiğin bütün vücut unsurları kullanılmıştır. Görünüm açısı profildir. Geyik bir varlık ile ilişki içinde değildir. Oturur, boynunu ileri uzatmış, karşıya bakıyor durumda gösterilmiştir. Tipin geyiğinin karakteristik özelliği şu şekildedir:

- a. Oturma Pozisyonu: Ön ayaklarını arka ayaklarının üstüne koymuş, oturur durumdadır.

Tipin buluntu gruplarıyla Eleke Sazı-2-4 (2 kez) ile Eleke Sazı-2-7 adındaki kurganlarda karşılaşılmaktadır (L. 1-T. 3-BÖ. 1), (L. 1-T. 3-BÖ. 2), (L. 1-T. 3-BÖ. 3). Buna ek olarak, tipin doğrudan örneklerine araştırmanın kapsamı dışında Arjan-2-5-2 ve Jalawlı Gömüsü adlı buluntu ortamlarında da rastlanmaktadır (Qazaqstan Respüwblykası Memleketтік Орталық Мүwzeyi, 2011, s. 74; Çugunov vd., 2017, Levha 56). Bu da tipin doğrudan örneklerinin Altay-Sayan ve Yedisu coğrafyalarına kadar ulaştığını göstermektedir.

Tip 3-Betimleme Örneği 1 (T3-BÖ1)

Buluntu Ortamı: Eleke Sazı-2-4; Müze Kodu: КПО93-38618-24; Malzemeler: Altın, Yarı Değerli Taş; Yapım Tekniği: Dövme; Süsleme Tekniği: Kakma; Arka Plan Kullanımı: Yok (Samaşev, 2018, s. 112; Samaşev vd., 2018, s. 14; Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzey Arşivi, 2019; Samaşev, 2019, ss. 48-52; Samaşev, Axmetjan, vd., 2019, ss. 93-97; Samaşev, Veselovskaya, vd., 2019, ss. 129-130; Sevinç, 2024, ss. 297-300), (L. 1-T. 3-BÖ. 1)

Tip 3-Betimleme Örneği 2 (T. 3-BÖ. 2)

Buluntu Ortamı: Eleke Sazı-2-4; Müze Kodu: КПО93-38628; Malzemeler: Altın, Yarı Değerli Taş; Yapım Tekniği: Dövme; Süsleme Tekniği: Kakma, Granülasyon; Arka Plan Kullanımı: Var (Samaşev, 2018, s. 111; Samaşev vd., 2018, s. 14; Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzey Arşivi, 2019; Samaşev, 2019, ss. 48-52; Samaşev, Axmetjan, vd., 2019, ss. 91-93; Sevinç, 2024, ss. 303-305), (L. 1-T. 3-BÖ. 2)

Tip 3-Betimleme Örneği 3 (T. 3-BÖ. 3)

Buluntu Ortamı: Eleke Sazı-2-7; Müze Kodu: —; Malzemeler: Altın, Yarı Değerli Taş; Yapım Tekniği: Dövme; Süsleme Tekniği: Kakma; Arka Plan Kullanımı: Var (Oralbay, 2016, ss. 26-62, 102-110, 125-126, 2018, s. 28; Samaşev, 2019, s. 57; Sevinç, 2024, ss. 312-313), (L. 1-T. 3-BÖ. 3)

Tip 4 (T. 4)

TİP 4'e ait örnekte iki geyiğin bütün vücut unsurları kullanılmıştır. Görünüm açıları profildir. Geyikler birbiri ile simetrik bir ilişki içindedir. Her bir hayvan oturur, boynunu arkaya çevirmiş, arkaya bakıyor durumda gösterilmiştir. Tipin geyiklerinin karakteristik özellikleri şu şekildedir:

- a. Boynuz: Boynuz arkaya bakışın etkisi ile öne doğru yönelmiş durumdadır. Dalları oldukça uzun ve sayıca fazladır. Boynuzun mücadele sürgünü kısmı belirgindir.
- b. Oturma Pozisyonu: Ön ayaklarını arka ayaklarının üstüne koymuş, oturur durumdadır.
- c. Arkaya Bakış Pozisyonu: Başını arkaya çevirmiş durumdadır. Temkinli bir şekilde arkayı izliyor durumdadır.

Tipin buluntu grubu ile Eleke Sazı-2-4 adındaki kurganda karşılaşılmıştır (L. 1-T. 4-BÖ. 1).

Tip 4-Betimleme Örneği 1 (T. 4-BÖ. 1)

Buluntu Ortamı: Eleke Sazı-2-4; Müze Kodu: КΠο93-38629; Malzemeler: Altın, Yarı Değerli Taş; Yapım Tekniği: Dövme; Süsleme Tekniği: Kakma, Granülasyon; Arka Plan Kullanımı: Var (Samaşev, 2018, s. 112; Samaşev vd., 2018, s. 14; Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzey Arşivi, 2019; Samaşev, 2019, ss. 48-52; Samaşev, Axmetjan, vd., 2019, ss. 93-97; Samaşev, Veselovskaya, vd., 2019, s. 129; Sevinç, 2024, ss. 292-294), (L. 1-T. 4-BÖ. 1)

Tip 5 (T5)

TİP 5'e ait örnekte iki geyiğin bütün vücut unsurları kullanılmıştır. Görünüm açıları profildir. Geyikler birbiri ile simetrik bir ilişki içindedir. Her bir hayvan oturur, boynunu arkaya çevirmiş, arkaya bakıyor durumda gösterilmiştir. Tipin geyiklerinin karakteristik özellikleri şu şekildedir:

- a. Oturma Pozisyonu: Ön ayaklarını arka ayaklarının üstüne koymuş, oturur durumdadır.
- b. Arkaya Bakış Pozisyonu: Başını arkaya çevirmiş durumdadır. Temkinli bir şekilde arkayı izliyor durumdadır.

Tipin buluntu grubu ile Eleke Sazı-2-4 adındaki kurganda karşılaşılmıştır (L. 1-T. 5-BÖ. 1).

Tip 5-Betimleme Örneği 1 (T. 5-BÖ. 1)

Buluntu Ortamı: Eleke Sazı-2-4; Müze Kodu: КΠο93-38628; Malzemeler: Altın, Yarı Değerli Taş; Yapım Tekniği: Dövme; Süsleme Tekniği: Kakma, Granülasyon; Arka Plan Kullanımı: Var (Samaşev, 2018, s. 111; Samaşev vd., 2018, s. 14; Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzey Arşivi, 2019; Samaşev, 2019, ss. 48-52; Samaşev, Axmetjan, vd., 2019, ss. 91-93; Sevinç, 2024, ss. 303-305), (L. 1-T. 5-BÖ. 1)

Tip 6 (T. 6)

TİP 6'ya ait örneklerde iki geyiğin sadece baş unsuru kullanılmıştır. Görünüm açıları profildir. Geyikler birbiri ile simetrik bir ilişki içindedir. Her bir geyik boynunu ileri uzatmış, karşıya bakıyor durumda gösterilmiştir. Tipin geyiklerinin karakteristik özellikleri şu şekildedir:

- a. Boynuz: Boynuz dikey olarak uzanmaktadır. Dalları oldukça uzun ve sayıca fazladır. İki geyiğin boynuzları tepede birleşmektedir.
- b. Boyun Bölgesi: Boyun bölgesi oldukça uzun bir şekilde gösterilmiştir. İki geyiğin boynunun birleştiği nokta vurgulanmıştır.

Tipin buluntu gruplarıyla Şilikti-3-1 ile Şilikti-1-16 adındaki kurganlarda karşılaşılmıştır (L. 1-T. 6-BÖ. 1), (L. 1-T. 6-BÖ. 2). Buna ek olarak, tipin doğrudan örneklerine araştırmanın kapsamı dışında Jalawlı Gömüsü adlı buluntu ortamında da rastlanmaktadır (Qazaqstan Respublykası Memleketik Ortalıq Müwzeyi, 2011, ss. 70-71). Bu da tipin doğrudan örneklerinin Yedisu coğrafyasına kadar ulaştığını göstermektedir.

Tip 6-Betimleme Örneği 1 (T. 6-BÖ. 1)

Buluntu Ortamı: Şilikti-3-1; Müze Kodu: ҚМК КІІ 26867/1; ҚМК КІІ 26866/1-19; Malzemeler: Altın, Yarı Değerli Taş; Yapım Tekniği: Döküm; Süsleme Tekniği: Kakma; Arka Plan Kullanımı: Yok (Qazaqstan Respüwblıykası Memlekettik Ortalıq Müwzeyi, 2009, ss. 330-332, 2011, s. 206; Tolewbayev, 2018a, ss. 233-237, 244, 2018b, s. 199; Sevinç, 2024, ss. 322-323), (L. 1-T. 6-BÖ. 1)

Tip 6-Betimleme Örneği 2 (T. 6-BÖ. 2)

Buluntu Ortamı: Şilikti-1-16; Müze Kodu: КІІо 92-38072-81; Malzemeler: Altın; Yapım Tekniği: Dövme; Süsleme Tekniği: —; Arka Plan Kullanımı: Yok (Tolewbayev, 2016, s. 162; Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzey Arşivi, 2017; Tolewbayev, 2018a, s. 49; Sevinç, 2024, ss. 348-349), (L. 1-T. 6-BÖ. 2)

Tip 7 (T. 7)

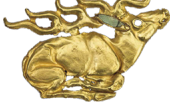
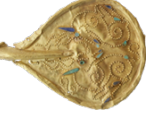
TİP 7'ye ait örneklerde dört geyiğin sadece baş unsuru kullanılmıştır. Görünüm açıları profildir. Geyikler birbiri ile simetrik bir ilişki içindedir. Her bir geyik boynunu ileri uzatmış, karşıya bakıyor durumda gösterilmiştir. Tipin geyiklerinin karakteristik özellikleri şu şekildedir:

- Boynuz: Baş ile orantılandığında, oldukça uzun bir şekilde ve dal biçiminde oluşturularak vurgulanmıştır. Boynuzla aynı zamanda gövde izlenimi de verilmiştir. Dalları oldukça uzun ve sayıca fazladır. Boynuzun mücadele sürgünü kısmı belirgindir.
- Kulak: Üçgen biçiminde, belirgin bir şekilde gösterilmiştir.

Tipin buluntu grubu ile Eleke Sazı-2-4 adındaki kurganda karşılaşılmıştır (L. 1-T. 7-BÖ. 1).

Tip 7-Betimleme Örneği 1 (T. 7-BÖ. 1)

Buluntu Ortamı: Eleke Sazı-2-4; Müze Kodu: КІІо93-38628; Malzemeler: Altın, Yarı Değerli Taş; Yapım Tekniği: Dövme; Süsleme Tekniği: Kakma, Granülasyon; Arka Plan Kullanımı: Var (Samaşev, 2018, s. 111; Samaşev vd., 2018, s. 14; Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzey Arşivi, 2019; Samaşev, 2019, ss. 48-52; Samaşev, Axmetjan, vd., 2019, ss. 91-93; Sevinç, 2024, ss. 303-305), (L. 1-T. 7-BÖ. 1)

Levha 1. Betimleme Örneklerinin Tiplere Göre Görünümü			
BULUNTU ÖRNEĞİ (BÖ)			
	1	2	3
TİP (T)			
1			
2			
3			
4			
5			

6

7

Not. Kaynaklar: T. 1-BÖ. 1: Şıgıs Qazaqstan Oblıstıq Tariyxiy-Ölketanuıw Müwzeyi; T. 1-BÖ. 2: Qazaqstan Respüwblykasınıñ Ulttıq Müwzeyi; T. 2-BÖ. 1: Şıgıs Qazaqstan Oblıstıq Tariyxiy-Ölketanuıw Müwzeyi; T. 2-BÖ. 2: Alekseev (Alekseev, *Zoloto Skifskih Tsarey*, 51); T. 3-BÖ. 1: Şıgıs Qazaqstan Oblıstıq Tariyxiy-Ölketanuıw Müwzeyi; T. 3-BÖ. 2: Şıgıs Qazaqstan Oblıstıq Tariyxiy-Ölketanuıw Müwzeyi; T. 3-BÖ. 3: Yazar; T. 4-BÖ. 1: Şıgıs Qazaqstan Oblıstıq Tariyxiy-Ölketanuıw Müwzeyi; T. 5-BÖ. 1: Yazar; T. 6-BÖ. 1: Qazaqstan Respüwblykası Memleketтік Ortalıq Müwzeyi; T. 6-BÖ. 2: Şıgıs Qazaqstan Oblıstıq Tariyxiy-Ölketanuıw Müwzeyi; T. 7-BÖ. 1: Şıgıs Qazaqstan Oblıstıq Tariyxiy-Ölketanuıw Müwzeyi (Alekseev, 2012, s. 51); Levha yazar tarafından oluşturulmuştur.

Değerlendirme

Betimleme Tiplerinin Yayılımı

Makalede üzerinde durulan geyik betimleme tiplerinden 1 tanesi (T. 3) 3 adet, 3 tanesi (T. 1, 2, 6) 2 adet, 3 tanesi (T. 4, 5, 7) 1 adet buluntu grubunda temsil edilmektedir (Tablo 2).

Tiplerden 4 tanesi (T. 1, 2, 3, 6) değişik buluntu ortamlarında ya da buluntu sahalarında birbiri ile doğrudan aynı olarak gözlenmektedir. T. 1, Eleke Sazı-2-4 ile Taldı-2-5 adındaki buluntu ortamlarında doğrudan benzerdir. Söz konusu vaziyet, betimleme tipinin Tarbağatay ile Sıarıqqa buluntu sahalarında yaygınlığının vurgulanması açısından önemlidir. T. 2, Eleke Sazı-2-4 ile Şilikti-5 adındaki buluntu ortamlarında doğrudan aynı vaziyettedir. Bu hâl bahsi geçen betimleme tipinin Eleke Sazı ve Şilikti kurgan bölgelerinde yaygınlığı açısından önemlidir. T. 3, Eleke Sazı-2-4 (2 ayrı buluntu grubunda) ile Eleke Sazı-2-7 adındaki buluntu ortamlarında doğrudan benzer hâldedir. T. 6, Şilikti-3-1 ile Şilikti-1-16 adındaki buluntu ortamlarında doğrudan benzer durumdadır (Tablo 2). Şilikti-7 ile Taldı-2-2 adındaki buluntu ortamlarında geyik betimlemeli herhangi bir buluntuya ulaşılamaması dikkat çekmektedir (Tablo 2).

Erken Saka Dönemi'nde araştırmanın coğrafi sınırı dışında TİP 2'nin örnekleri ile Altay-Sayan, Yedisu ve Sır Derya Nehri, TİP 3'ün örnekleri ile Altay-Sayan ve Yedisu buluntu sahalarında; TİP 6 ile sadece Yedisu Buluntu Sahası'nda doğrudan karşılaşılmaktadır.

Geç Saka Dönemi'ne odaklanıldığında geyik motifinin etkisinin devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde Altay-Sayan Dağları coğrafyasında geyik motifi oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Pazırık Kurgan Kültürü'nde geyik ağaç lahitlerin süslemesinde, bireylerin dövmelerinde, mezar hediyelerinin betimlemelerinde ve bazı at maskelerinin teması olarak kullanılmıştır (Barkova, 1990, Şekil 1; Esin, 1978, ss. 17, 32; Çoruhlu, 2016, ss. 136-138; Durmuş, 2016, s. 425; Ögel, 2020, s. 66). Bu örneklerden bazılarında geyikler kaplan gibi hayvanlar ile mücadele sahnesi içinde gösterilmiştir (Ögel, 2010, s. 580). Başadar ve II. Tüekta kurganlarındaki lahitlerde de geyik motiflerine rastlanırken Ulandırık kurganlarında ise çeşitli mezar eşyalarında ve özellikle bir başlık üzerinde bu motiflerle karşılaşmıştır (Barkova, 1990, Şekiller 1, 3; Çoruhlu, 2016, ss. 148, 151, 156). Karasuk, Tagar ve Taştık kültürleri örneklerinde de geyik motifleri oldukça belirgindir (Barkova, 1990, Şekil 2; Esin, 1978, ss. 12, 37; Durmuş, 2016, s. 71). Bu buluntular araştırmanın kapsamındaki örneklerle yüksek benzerlik taşımaktadır. Geç Saka Dönemi'nde Yedisu coğrafyası açısından en karakteristik örnek Esik Kurganı'dır. Esik Altın Giyim Kuşam Kompozisyonu'nda geyik betimlemeleri kılıç kınında kullanılmıştır. Bunlar, Erken Saka Dönemi örneklerine göre daha ayrıntılı ve karmaşık yapıdadır. Geç Saka Dönemi'nde Karadeniz'in kuzeyine hâkim olmuş Batı Avrasya Sakalarına odaklanıldığında, doğudaki buluntularla benzerlik gösteren örneklerle karşılaşmaktadır (Esin, 1978, s. 24; Durmuş, 2016, s. 506; Ögel, 2020, s. 56). Kelermes ve Kul-Oba tipinde görülen, literatüre "uçan geyik" olarak geçen betimlemeler bu açıdan en belirgin örneklerdendir. Bu üslup, Altay-Sayan coğrafyasından Karadeniz'in kuzeyine kadar geniş bir alana yayılmıştır (Kantoroviç, 2015, ss. 306-308). Söz konusu örnekler, Tip 2 ile yakın özellikler taşımaktadır.

Tablo 2. Betimleme Tiplerinin Yayılımı

Tip Numarası	Bulutlu Ortamı Adı							
	Eleke Sazı-2-4	Eleke Sazı-2-7	Şilkti-3-1	Şilkti-1-16	Şilkti-5	Şilkti-7	Talı-2-5	Talı-2-2
1								
2								
3	X2							
4								
5								
6								
7								

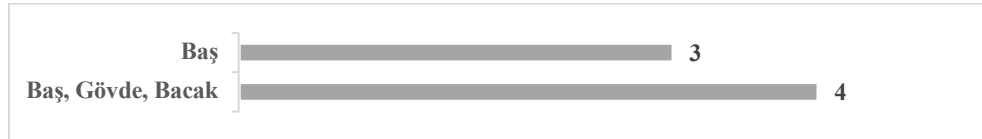
Not. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Görünüm Açısı

Makalede üzerinde durulan betimleme tiplerine göre geyiklerin tamamının oluşturulmasında profil görünüm açısı kullanılmıştır (Levha 1). Erken Saka Dönemi Avrasya hayvan betimlemelerinde gözlenen tepeden, karşıdan, yekpare görünüm açıları bu kapsam dâhilinde kullanılmamıştır.

Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Vücut Unsurları

Makalede üzerinde durulan betimleme tiplerine göre geyiklerin oluşturulmasında vücut unsuru kullanımının çeşitlendiği gözlenmektedir. Betimlenen hayvanın vücudunun bütününe gösterildiği 4 adet (T. 2, 3, 4, 5), sadece başının gösterildiği 3 adet (T. 1, 6, 7) tip vardır.

Grafik 1. Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Vücut Unsurlarının Kullanımının Dağılımı

Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Cinsiyeti

Makalede üzerinde durulan betimleme tiplerine göre geyiklerin cinsiyetlerinin dağılımı -bu makalede- boynuzlarının olup olmaması değişkeni çerçevesinde tespit edilmiştir. 2 adet dişi geyik betimleme tipinde (T. 3, 5) boynuz kullanılmamıştır. 5 adet tipte (T. 1, 2, 4, 6, 7) ise boynuz kullanılmıştır ve bu örnekler erkek geyik olarak kabul edilmiştir.

Grafik 2. Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Cinsiyetinin Dağılımı

Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Boynuzlarının Vurgulanma Şekli

Makalede üzerinde durulan betimleme tiplerine göre erkek geyiklerin boynuzlarının farklı şekiller ile vurgulandığı gözlenmektedir (Perevodçikova, 1994, s. 20). Bu şekiller şunlardır:

- Vurgulama Şekli 1: Gövde Biçimi Almış Şekil (T. 1, 7)
- Vurgulama Şekli 2: Dikey Uzanan Şekil (T. 4, 6)
- Vurgulama Şekli 3: Bele Kadar Uzanan Şekil (T. 2)

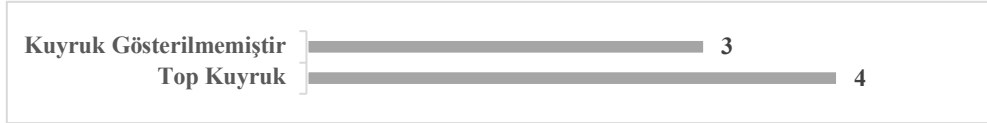
Levha 2. Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Boynuzlarının Vurgulanma Şekillerinin Görünümü ve Dağılımı

1	2	3
Gövde Biçimi Almış Şekil	Dikey Uzanan Şekil	Bele Kadar Uzanan Şekil
		
T. 1, 7	T. 4, 6	T. 2

Not. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Kuyruklarının Şekli

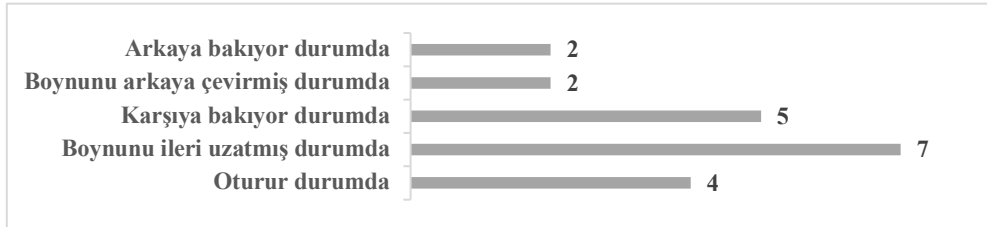
Makalede üzerinde durulan betimleme tiplerinden 4 tanesinde (T. 2, 3, 4, 5) geyiklerin kuyruk unsurlarının tamamı top kuyruk şeklindedir. 3 betimleme tipinde (T. 1, 6, 7) ise sadece baş unsurlarının betimlenmesinden dolayı kuyruk gösterilmemiştir.

Grafik 3. Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Kuyruklarının Şeklinin Dağılımı

Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Pozundaki Hareketler

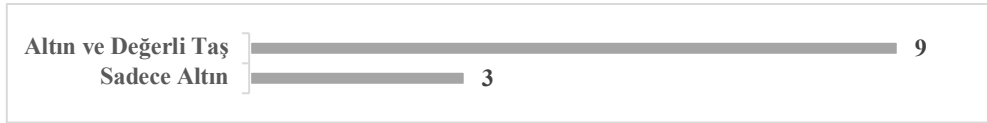
Makalede üzerinde durulan betimleme tiplerine göre geyiklerin pozunda 5 adet hareket etiketlenmiştir (Grafik 4). Betimlenen hareketler arasında doğaüstü unsurlar kullanılmamıştır. Tüm geyikler doğadaki halleri ile sakin, dinlenir ve temkinli bir şekilde gösterilmiştir. Sadece bazı durumlarda, vurgulanmak istenen kısımlarda, abartmalar gözlenmektedir. Vücudunun tamamı gösterilmiş betimlemelerin hepsi oturur durumdadır. Ayakta herhangi bir geyik betimlemesi ile karşılaşmamıştır (Levha 1). T. 2 ve T. 6'da böğürme pozu dikkat çekmektedir.

Grafik 4. Betimleme Tiplerine Göre Geyiklerin Pozundaki Hareketlerin Dağılımı

Geyik Betimlemesi İçeren Buluntu Gruplarında Malzeme

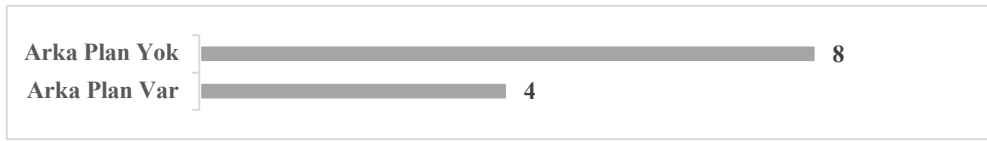
Makalede üzerinde durulan geyik betimleme örneklerinin 3 tanesi (T. 1-BÖ. 1, 2; T. 6-BÖ. 2) sadece altın, 9 tanesi (T. 2-BÖ. 1, 2; T. 3-BÖ. 1, 2, 3; T. 4-BÖ. 1; T. 5-BÖ. 1; T. 6-BÖ. 1; T. 7-BÖ. 1) altına ek olarak yarı değerli taş ile oluşturulmuştur. Yarı değerli taş kullanılan hayvan vücut bölümleri göz, kulak, burun, boyun, kalça, omuz, toynak, mahmuzdur (Levha 1). Aynı tipin farklı örneklerinin malzeme kullanımı özelinde karşılaştırılması sonucunda, 1 tipin (T. 6) örneklerinin farklı malzeme grupları kullanılarak oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Grafik 5. Geyik Betimlemesi İçeren Buluntu Gruplarında Malzeme Kullanımının Dağılımı

Geyik Betimlemesi İçeren Buluntu Gruplarında Arka Plan Kullanımı

Makalede üzerinde durulan geyik betimleme örneklerinin 8 tanesinde (T. 1-BÖ. 1, 2; T. 2-BÖ. 1, 2; T. 3-BÖ. 1, 3; T. 6-BÖ. 1, 2) arka plan kullanılmamış, 4 tanesinde (T. 3-BÖ. 2; T. 4-BÖ. 1; T. 5-BÖ. 1; T. 7-BÖ. 1) kullanılmıştır. Aynı tipin farklı örneklerinin arka plan kullanımı özelinde karşılaştırılması sonucunda, 1 tipin (T. 3) örneklerinin farklı arka plan teknikleri kullanılarak oluşturulduğu tespit edilmiştir. Arka plan kullanılmamış betimlemeler, ilgili buluntunun bütününe de oluşturuyor durumdadır. Bu buluntular genellikle çevreden izoledir ve bir eyleme bağlı değildir (Perevodçikova, 1994, s. 21). Arka plan aracılığı ile oluşturulan betimlemeler ise bünyesinde birden fazla betimleme içeren buluntularda gözlenebilmektedir.

Grafik 6: Geyik Betimleme Örneklerinde Arka Plan Kullanımının Dağılımı

Geyik Betimlemesi İçeren Buluntu Gruplarında Yapım Teknikleri

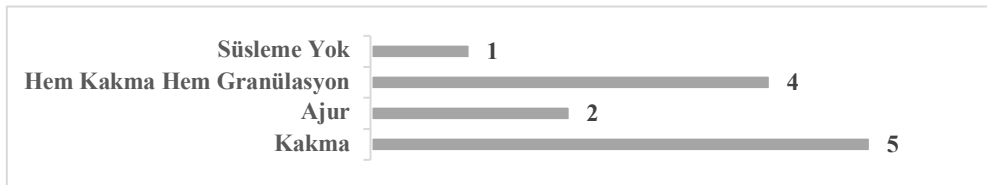
Makalede üzerinde durulan geyik betimleme örneklerinin 2 tanesi (T. 1-BÖ. 1, 2) plakadan kesim, 1 tanesi (T. 6-BÖ. 1) döküm, 9 tanesi (T. 2-BÖ. 1, 2; T. 3-BÖ. 1, 2, 3; T. 4-BÖ. 1; T. 5-BÖ. 1, 2; T. 6-BÖ. 2; T. 7-BÖ. 1) dövme tekniği ile yapılmıştır. Aynı tipin farklı örneklerinin yapım teknikleri özelinde karşılaştırılması sonucunda, 1 tipin (T. 6) örneklerinin farklı yapım teknikleri ile oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Grafik 7. Geyik Betimlemesi İçeren Buluntu Gruplarında Yapım Tekniklerinin Dağılımı

Geyik Betimlemesi İçeren Buluntu Gruplarında Süsleme Teknikleri

Makalede üzerinde durulan geyik betimleme örneklerinin 5 tanesi kakma (T. 2-BÖ. 1, 2; T. 3-BÖ. 1, 3; T. 6-BÖ. 1), 2 tanesi ajur (T.1-BÖ. 1, B. 2), 4 tanesi hem kakma hem granülasyon tekniği (T. 3-BÖ. 2; T. 4-BÖ. 1; T.5-BÖ. 1; T. 7-BÖ. 1) ile süslenmiştir. 1 tane betimleme örneğinde (T. 6-BÖ. 2) süsleme tekniği kullanılmamıştır. Aynı tipin farklı örneklerinin süsleme teknikleri özelinde karşılaştırılması sonucunda, 2 tipin (T. 3, T. 6) örneklerinin süslemelerinin farklı şekilde olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 8. Geyik Betimlemesi İçeren Buluntu Gruplarında Süsleme Tekniklerinin Dağılımı

Betimleme Tiplerine Göre Geyikler Arasındaki İlişkiler

Makalede üzerinde durulan betimleme tiplerinin 3 tanesi (T. 1, 2, 3) herhangi bir ilişki içermemektedir. 4 tanesi (T. 4, 5, 6, 7) ilişki içermektedir. Bu ilişkilerin oluşturulmasında sadece simetri tekniği kullanılmıştır. Dönem hayvan betimlemelerinde gözlenen sıralama, girift ve mücadele sahnesi teknikleri bu çerçevede kullanılmamıştır.

Sonuç ve Tartışma

Sakalar MÖ 8. ve MÖ 2. asırlar aralığında Avrasya coğrafyasının büyük kısmına egemen olmuştur. Sakaların elit kurganlarının defin ritüellerinden altın giyim kuşam kompozisyonları olmuştur. Bu kompozisyonların öğeleri çeşitli hayvan betimlemeleri ile oluşturulmuş veya süslenmiştir. Söz konusu betimlemeler arasında geyik örnekleri sayı ve etki bakımından ön plana çıkmaktadır. Çalışmada Erken Saka Dönemi'nde, Doğu Avrasya coğrafyası içinde kalan Tarbagatay ve Saryarqa buluntu sahalarında karşılaşılan altın giyim kuşam kompozisyonlarının bileşenlerindeki geyik betimlemeleri irdelenmiştir. Makalenin materyaline Tarbagatay Buluntu Sahası'ndaki Eleke Sazı Kurgan Bölgesi'ndeki Eleke Sazı-2-4, Eleke Sazı-2-7 ile Şilikti Kurgan Bölgesi'ndeki Şilikti-3-1, Şilikti-1-16, Şilikti-5; Saryarqa Buluntu Sahası'ndaki Taldı Kurgan Bölgesi'ndeki Taldı-2-5 adı verilen kurganlardaki altın giyim kuşam kompozisyonlarında ulaşılmıştır. Materyal çerçevesinde oluşturulan 7 adet tip ve 12 adet betimleme örneği bulgu olarak kullanılmıştır. Analiz bölümünde bulgular ekseninde ortaya çıkan 12 adet araştırma konusu üzerinde durulmuştur.

Makalede üzerinde durulan konuların birincisi geyik betimleme tiplerinin yayılımıdır. Betimleme tiplerinin değişik buluntu ortamlarında ya da buluntu sahalarında açıkça aynı gözlenmesi ve buluntu grubu sayısı olarak birden fazla görülme oranının yüksek olması, üzerinde durulan betimlemelerin coğrafyada yayılımının geniş olduğunu göstermektedir. Bu durum makalenin kapsamı dâhilindeki buluntu ortamları ve buluntu sahalarının doğrudan bağlantısına önemli bir kanıttır. Ayrıca yayılımın ve görülme oranlarının yüksekliği, betimleme tiplerine birer kültür ögesi olma özelliği kazandırmaktadır. Tüm bunlara ek olarak betimleme tiplerinin Altay-Sayan, Yedisu ve Sır Derya Nehri gibi Avrasya'nın Türk kültür dairesi içine giren diğer coğrafyalarında da doğrudan benzer olarak gözleniyor olması, bir başka değerli sonuç durumundadır.

Makalede üzerinde durulan konuların ikincisi betimleme tiplerine göre geyiklerin görünüm açısidir. Geyiklerin tamamı simetri görünüm açısı tekniği ile oluşturulmuştur.

Makalede üzerinde durulan konuların üçüncüsü betimleme tiplerine göre geyiklerin vücut unsurlarının kullanımıdır. Geyiklerin vücudunun tamamının kullanıldığı betimleme tipleri sayıca fazladır. Bununla beraber, sadece baş unsurlarının kullanıldığı örnekler görsel etki bakımından özel durumdadır.

Makalede üzerinde durulan konuların dördüncüsü betimleme tiplerine göre geyiklerin cinsiyetinin dağılımıdır. Erkek geyik betimlemeleri, dişi geyik betimlemelerine göre daha yoğun kullanılmıştır. Erkek geyiklerin boynuzlarının uzunluğu, onların yaşı ileri geyikler olduğuna işaret eder.

Makalede üzerinde durulan konuların beşincisi betimleme tiplerine göre geyiklerin boynuzlarının vurgulanma şekilleridir. Erkek geyiklerin boynuzları vurgulanmış ve bazı örneklerde bunların uzunluğu abartılarak gösterilmiştir. Bu durum Erken Saka Dönemi geyik betimlemelerinin karakteristik özelliklerindendir.

Makalede üzerinde durulan konuların altıncısı betimleme tiplerine göre geyiklerin kuyruklarının şeklidir. Betimlenen geyik kuyruklarının tamamının şekli top kuyruk şeklindedir.

Makalede üzerinde durulan konuların yedincisi betimleme tiplerine göre geyiklerin pozundaki hareketlerdir. Tüm geyikler doğadaki hâlleri ile sakin, dinlenir ve temkinli bir şekilde gösterilmiştir.

Makalede üzerinde durulan konuların sekizincisi geyik betimlemesi içeren buluntu gruplarında kullanılan malzemelerdir. Betimleme örneklerinde altın ve yarı değerli taşların beraber kullanıldığı örneklerin sayısının sadece altın seçeneğine göre ağır bastığı gözlenmektedir. Yarı değerli taş ile vurgulama, betimlemelerin en önemli özelliklerinden biridir. Geyiklerin bu şekilde vurgulanan vücut unsurları göz, kulak, burun, boyun, kalça, omuz, toynak, mahmuzdur.

Makalede üzerinde durulan konuların dokuzuncusu geyik betimlemesi içeren buluntu gruplarında arka plan kullanımıdır. Betimlemelerde arka plan kullanılmadan oluşturulmuş örnekler daha yoğundur. Bu özellik Avrasya hayvan betimlemelerinin karakteristik özelliklerinden biridir.

Makalede üzerinde durulan konuların onuncusu geyik betimlemesi içeren buluntu gruplarında yapım teknikleridir. Betimleme içeren buluntularda dövme tekniği, plakadan kesim ve döküm tekniklerine oranla daha fazla gözlenmektedir.

Makalede üzerinde durulan konuların on birincisi geyik betimlemesi içeren buluntu gruplarında süsleme teknikleridir. Betimleme içeren buluntularda kakma ve granülasyon teknikleri etkin şekilde kullanılmıştır. Granülasyon tekniğinin yoğun kullanımı dönem süsleme teknolojisi açısından önemlidir.

Makalede üzerinde durulan sekiz, dokuz, on ve on birinci konular çerçevesinde aynı tiplerin farklı örneklerinde malzeme, arka plan, yapım, süsleme kullanımı bakımından değişkenlikler ile karşılaşmıştır. Bu durum hayvan betimlemelerinin yayılımının sistematikliğinin vurgulanması açısından önemlidir. Çünkü farklı buluntu ortamlarında gözlenen hayvan betimlemeleri birbirinin kopyası değil, aynı tipin farklı malzeme ve tekniklerle oluşturulmuş örnekleri durumunda olmuştur.

Makalede üzerinde durulan konuların on ikincisi betimleme tiplerine göre geyikler arasındaki ilişkilerdir. Betimleme tiplerinin oluşturulmasında simetri tekniği, kullanılan tek teknik durumundadır. Betimlemelerin herhangi bir mücadele sahnesi içinde kullanılmamış olması, Erken Saka Dönemi hayvan üslubunun karakteristik özelliklerinin bir göstergesi olması bakımından makale konusu açısından değerlidir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayın süreci ile ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mali Destek

Yazar bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayınlanması için herhangi bir mali destek almamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Çalışmada etik dışı bir husus bulunmadığını, araştırma ve yayın etiğine özenle uyulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkı Oranı

Çalışma tek bir araştırmacı tarafından yürütülmüş ve raporlanmıştır.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Kaynakça

- Alekseev, A. (2012). *Zoloto skifskih tsarey iz sobraniya Ermitaja*. İzdatelstvo Gosudarstvennogo Ermitaja.
- Barkova, L. (1990). *Obraz olenya v iskusstve drevnego Altaya (po materialam Bolşih Altayskih kurganov). Material i Issledovaniya po Arheologii SSSR*, 30, 55-66.
- Beysenov, A. (2011). *Sarıarqa – dalalıq örkeniyettiñ altın besigi*. Beğazı-Tasmola.
- Beysenov, A. (2014). *Sarıarqanıñ köne jädigerleri*. Beğazı-Tasmola.
- Beysenov, A., Tairov, A., Zaykov, V., & Blinov, İ. (2011). *Sostav zolotih izdeliy iz mogilnika Taldı-2 (Tsentralnyy Kazahstan). Sakskaya Kultura Sarıarkei v Kontekste İzüçeniya Etnosotsiokulturnıy Protseessov Stepnoy Evrazii*, 21-25.
- Çernikov, S. (1965). *Zagadka zolotoy kurgana. Gde i kogda zarodilos "skifskoye iskusstvo"*. Nauka.
- Çoruhlu, Y. (2016). *Eski Türklerin kutsal mezarları kurganlar: Orta ve İç Asya'nın erken devir Türk mezar mimarisi üzerine bir deneme*. Ötüken.

- Çugunov, K., Parzinger, H., & Nagler, A. (2017). Pogrebalniye soorujeniya i inventar. içinde K. Çugunov, H. Parzinger, & A. Nagler (Eds.), *Tsarskiy Kurgan Skifskogo Vremeni Arjan-2 v Tuve* (ss. 27-126). İzd-vo İAET SO RAN.
- Durmuş, İ. (2016). *Türk kültürüne giriş*. Akçağ Yayınları.
- Esin, E. (1978). *İslâmiyetten önceki Türk kültür târihi ve İslâma giriş*. Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Geyikgiller. (1963). İçinde S. Karol (Ed.), *Zooloji Terimleri Sözlüğü* (ss. 97-98). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İtina, M. A., & Yablonskiy, L. T. (1997). *Saki nijney Sırdari (po materialam mogilnika Yujny Tagisken)*. Rossiyskaya Politicheskaya Entsiklopediya.
- Juravlev, D., & Firsov, K. (2003). Oleni i skifskoye zoloto. içinde *Zolotye Oleni Evrazii* (ss. 58-62). Slaviya.
- Kantoroviç, A. (2015). *Skifskiy zverinyy stil Vostochnoy Evropy: Klassifikatsiya, tipologiya, bronologiya, evolyutsiya* [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Moskovskiy Gosudarstvennyy Universitet İmeni M. V. Lomonosova].
- Korolkova, E. (2003). Filippovskiye kurganı i zverinyy stil. İçinde *Zolotye Oleni Evrazii* (ss. 40-57). Slaviya.
- Oñgarulı, A. (Ed.). (2018a). Saq-Sarmattıq añ stiyli. İçinde *Öner Tili Körme Katalogı* (C. 5, ss. 163-350). Qazaqstan Respüwblykası Ulttıq Müwzeyi.
- Oñgarulı, A. (Ed.). (2018b). Saniarqa saqtarınıñ qazınaları. içinde *Dästürler men İnnovatsıyalar. Körme Katalogı* (C. 2, ss. 163-229). Qazaqstan Respüwblykası Ulttıq Müwzeyi.
- Oñgarulı, A. (Ed.). (2019). Katalog. içinde *Dala Sani: Kostyum men Toqıma. Körme Katalogı* (C. 5, ss. 168-358). Qazaqstan Respüwblykası Ulttıq Müwzeyi.
- Oralbay, E. (2016). *O naučno-issledovatel'skoy rabote v ramkakh "Programmy razvitiya naučno-issledovatel'skikh rabot v sfere arheologii v VKO na 2016-2018 godi"* (Kazı Raporu Sy. BKOM KPIO 92-38000; "İzuçeniye Kulturnogo Naslediya Tarbagataya, Arheologicheskiye İssledovaniya Mogilnika Eleke Sazı-2, Kurgan No 7 (Tarbagatayskiy Rayon)"). Institut Arheologii İmeni A.H. Margulana.
- Oralbay, E. (2018). Pamyatniki Eleke Sazı. içinde D. Axmetov (Ed.), *Altay – Türki Äleminiñ Altın Besigi* (ss. 26-32). ŞQO Äkimdigi.
- Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi* (C. 1). Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2020). *İslâmiyetten önce Türk kültür tarihi: Orta Asya kaynak ve buluntularına göre*. Türk Tarih Kurumu.
- Perevodçikova, E. (1994). *Yazık zverinib obrazov. Oçerki iskusstva evraziyskib stepey skifskoy epohi*. Vostochnaya Literatura.
- Pşeniçnyuk, A. (2003). Oleni Filippovki. içinde *Zolotye Oleni Evrazii* (ss. 9-32). Slaviya.
- Qazaqstan Respüwblykası Memlekettik Ortalıq Müwzeyi (N. Älimbay, Ed.). (2009). *Qazaqstannın ejelgi köşpeliler mädeniyeti: arxeologiyalıq kolleksiyya*. Qazaqstan Respüwblykası Memlekettik Müwzeyi.
- Qazaqstan Respüwblykası Memlekettik Ortalıq Müwzeyi (Ed. Älimbay, N.). (2011). *Qazaqstan Respüwblykası Memlekettik Ortalıq Müwzeyiniñ arxeologiyalıq kolleksiyyası: Saqtar men Üysinder mädeniyeti. Öner*.
- Qazaqstan Respüwblykası Ulttıq Müwzeyi. (2022). *Xajettepe Ünniyversiyetiniñ doktorantı Emre Seviynçe berilgen tižim 2022 julğı 4 tamızdağı No 05/2141 xat negizinde* (Sy. 05/2141; s. 22). Qazaqstan Respüwblykası Mädeniyet jäne Sport Miyniystrligi "Qazaqstan Respüwblykası Ulttıq Müwzeyi" Respüwblykalıq Memlekettik Qazınalıq Käsiporni.
- Samaşev, Z. (2018). K izuçeniye kulturi rannih sakov Vostochnogo Kazahstana. İçinde A. Urazova (Ed.), *Drevniye i Srednevekovnye Obşçestva Evrazii: Perekrестok Kultur* (ss. 109-117). Mır Peçati.
- Samaşev, Z. (2019). K voprosu o formirovaniı rannesakskogo kulturnogo kompleksa v Vostochnom Kazahstane. *Turkic Studies Journal*, 1(1), 37-60. <https://doi.org/10.32523/tsj.01-2019/3-3>
- Samaşev, Z., Axmetjan, K., Axmetjanova, R., Pozdnyakov, D., Aşimov, R., Alibay, T., Oñgarulı, A., & Aman, S. (2019). Saq kezeñi jawıngeriniñ jerlew kostyumin qayta jañğırtuw mäselesine (Eleke Sazı qorımınıñ jaña materiıaldarı boyınşa). İçinde A. Oñgarulı (Ed.), *Ejelgi Texnologiyalar. Körme Katalogı* (C. 6, ss. 90-115). Qazaqstan Respüwblykası Ulttıq Müwzeyi.

- Samayev, Z., Oñgarulı, A., Çotbayev, A., Nuwskabay, A., Kayırmagambetov, A., Kiyasbek, G., & Kızırhanov, M. (2018). *Kultura rannib sakov Tarbagataya*. İçinde D. Axmetov, Ed., *Altay – Türki Äleminiñ Altın Besigi* (ss. 8-14). ŞQO Äkimdigi.
- Samayev, Z., Veselovskaya, E., & Vasilev, S. (2019). "Zolotoy" Voin iz sakskih kurganov Tarbagataya. *Vestnik Moskovskogo Universiteta*, 4, 126-139. <https://doi.org/10.32521/2074-8132.2019.4.126-139>
- Sayın Alsan, Ş., & Akın, S. (2020). Türk kültür ve sanatında geyik sembolizmi. *Ulakbilge*, 45, 215-226.
- Semenov, S. (1965). Opisaniye raskopok kurgana 7 Tsentralnogo mogilnika Çiliktinskoy dolini v 1949 g. İçinde S. Çernikov, *Zagadka Zolotogo Kurgana. Gde i Kogda Zarodilos "Skifskoye Iskustvo"*. (ss. 186-188). Nauka.
- Sevinç, E. (2024). *Erken Saka dönemi Doğu Avrasya coğrafyası elit kurganlarındaki altın giyim kuşam kompozisyonları - Tarbagatay ve Sariarqa buluntu sahaları örneğinde-* [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.]
- Sonlan, L., İynüwk, K., & Suk, S. (2018). Jädigerler toptamalarının sıypattaması. içinde A. Oñgarulı & P. Tenam (Ed.), *Qazaq Dalası Ämirşileriniñ Altını* (ss. 234-373). Korey Respüwblykasınıñ Ulttıq Mädeniy Mura Gılımıy–Zerttew İynstytüwtı, Bandykompiyensiy.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Geyik. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. 31 Ekim 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi
- Tolewbayev, Ä. (2016). *Şilikti II tobındağı No 16 obada жүргізілген археологиялық зерттеулердің нәтижелері* [Kazı Raporu]. Şıǵıs Qazaqstan Oblıstıq Tariyxiy-Ölketanuw Müwzeyi.
- Tolewbayev, Ä. (2018a). *Rannesakskaya şiliktinskaya kultura*. Sadvakasov.
- Tolewbayev, Ä. (2018b). Şilikidegi Bäggetöbe altın obası. içinde A. Oñgarulı & P. Tenam (Ed.), *Qazaq Dalası Ämirşileriniñ Altını* (ss. 191-211). Korey Respüwblykasınıñ Ulttıq Mädeniy Mura Gılımıy–Zerttew İynstytüwtı, Bandykompiyensiy.
- Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzey Arşivi. (2017). *AKT No 77 priyema predmetov na postoyannoye hraneniye "06" iyunya 2017g.* (Katalog Sy. BKOM KPIO 92-38072-38136; Otçet Mogilnika Şilikti IV, ss. 82-97).
- Vostočno-Kazahstanskiy Oblastnoy İstoriko-Krayevedçeskiy Muzey Arşivi. (2019). *AKT No 2 priyema predmetov na postoyannoye hraneniye "8" yanvarya 2019g.* (Kazı Raporu Sy. 2; ss. 4-11).
- Xasenova, B., & Muqatayeva, Ş. (2016). *Çasırlar altını*. REGİS-ST Poligraf.

EXTENDED SUMMARY

Eurasia is a concept that, in its most basic meaning, refers to the union of the continents of Europe and Asia. In this study, it takes on a more eclectic meaning, referring to the geography inhabited by the peoples of the steppe culture during the Early Iron Age, particularly between the 8th and 2nd centuries BC. During this period, the Saka people (Scythians) dominated much of Eurasia.

The name kurgan is given to the Saka people's burial mounds. One notable kurgan tradition among the elite Sakas was the gold habiliment composition. According to this tradition, when placing the deceased in a kurgan (a burial mound), their bodies were adorned with gold-embellished clothing, jewelry, and gold-plated weapons, which were either worn by the deceased or prominently displayed alongside them. These gold habiliment compositions included elements either designed in form of stylized animal depictions or including them as decorations. The Saka's use of various animal motifs in their material culture gave rise to a concept known in the literature as the "Animal Style." The Saka Animal Style is a distinctive art form prevalent among cultures across the Eurasian steppes the period between the 8th and 2nd centuries BC. It features stylized, often intertwined or contorted animal figures—real and mythical—frequently seen on metal objects, weapons, and horse gear. This art reflects a shared spiritual and cultural heritage, emphasizing animals' power and symbolic significance. Among the elements of this animal styles, the deer is one of the most frequently encountered animals. These examples are valuable for this research, in that they originate from the geography of Eastern Eurasia.

This study aims to analyze the depictions of deer found in the gold habiliment compositions from the Tarbagatai and Saryarka areas in Eastern Eurasia, dating from the 8th to the 6th centuries BC. Material was sourced from two main areas: Tarbagatai and Saryarka. The Tarbagatai Area includes kurgans such as Eleke Sazy-2-4 (8th centuries BC) and Eleke Sazy-2-7 (between the 8th and 7th centuries BC) in the Eleke Sazy Kurgan Site, as well as Shilikty-3-1 (between the 8th and 7th centuries BC), Shilikty-1-16 (between the 8th and 7th centuries BC), and Shilikty-5 (between the 7th and 6th centuries BC) in the Shilikty Kurgan Site. The Saryarka Area contains a kurgan called Taldy-2-5 (between the 7th and 6th centuries BC) in the Taldy Kurgan Site.

In this study seven types of deer depictions and twelve deer examples were analyzed. The findings led to the identification of twelve key research topics, discussed in detail in the analysis section, and the conclusions summarized at the end. The first topic addressed is the spread of deer depiction types. The occurrence of similar depictions across different areas indicates a widespread distribution. The second topic focuses on the viewpoint of the deer according to the depiction type, with all deer created using a profile angle technique. The third topic examines the usage of body elements in depictions, noting that while many examples depict the entire body of the deer, those that focus solely on the head have a unique visual impact. The fourth topic looks at the distribution of gender among the depictions, revealing that male deer are depicted more frequently than female deer. The length of the male deer antlers suggests that they are elders. The fifth topic emphasizes how antlers are portrayed, often exaggerated in length for male deer. The sixth topic discusses the shape of the deer's tails, which are consistently depicted as ball tails. The seventh topic addresses the poses of the depicted deer, which are portrayed as calm, relaxed, and cautious. The eighth topic highlights the materials used in artifact groups with deer depictions, showing that items featuring a combination of gold and semi-precious stones are more common than those made of gold alone. This use of semi-precious stones is a significant characteristic of the depictions, emphasizing elements such as the deer's eyes, ears, nose, neck, hips, shoulders, hooves, and spurs. The ninth topic considers the backgrounds in the artifact groups containing deer depictions, noting that descriptions without a background are more prevalent—an important feature of Eurasian animal depictions. The tenth topic examines construction techniques, finding that the forging technique is more commonly used than plate cutting or casting for the artifacts that include deer depictions. The eleventh topic highlights ornamentation techniques, with inlay and granulation being effectively employed in these discoveries. Finally, the twelfth topic discusses the relationship between the depictions, identifying symmetry as the only technique used to create these representation types.